

RECENZJA

rozprawy doktorskiej **mgr Adrianny Oliwii Brzezińskiej**, pt. *Znaczenie wegetarianizmu dla rozwoju w okresie adolescencji i wyłaniającej się dorosłości. Perspektywa osób stosujących diety wegetariańskie* przygotowanej pod kierunkiem

prof. dr hab. Barbary Jankowiak

w Wydziale Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu

(2025, ss. 343)

Nie ulega wątpliwości, że przedłożona do oceny rozprawa doktorska celuje w obszar niewiedzy. Stosowanie diet bezmięsnych eksplorowane jest najczęściej w kontekście zdrowia fizycznego, zaburzeń odżywiania lub wyznaczników idiosynkratycznego stylu życia. Tymczasem tutaj mamy do czynienia ze studium eksponującym tożsamościowy, psychiczny oraz społeczno-kulturowy charakter wegetarianizmu (aczkolwiek pojawia się również aspekt związany z wpływem na zdrowie fizyczne).

Pierwsze rozdziały - teoretyczne (s. 12-147) – to płynnie prowadzona narracja na temat specyfiki okresu adolescencji w ogólnym planie życia pomiędzy dzieciństwem a późną dorosłością. Jest to czas kumulacji kryzysów i wyzwań, kształtowania tożsamości i światopoglądu, dla którego wegetariańskie wartości stanowią atrakcyjny budulec. Wegetarianizm jest pewnym kostiumem tożsamościowym, który wyposaża swojego właściciela w szerszy niż tylko empatyczny stosunek do zwierząt pakiet ideologiczny (zazwyczaj wartości lewicowe, kontrkulturowe, ekologiczne). Słusznie zauważa to Autorka dysertacji i szeroko omawia umiejscawiając wegetarianizm na szerokim tle kulturowo-historycznym, który wpływał na jego – dziś obserwowaną – postać.

Nie można odmówić Autorce szerokości ujęcia analizowanej przez Nią problematyki. Portretowane zjawisko wegetarianizmu odsłania pełną paletę wątków (od skutków zdrowotnych, przez związki z kondycją psychiczną i szerszym tłem społecznym, w którym mgr Adrianna Brzezińska odnotowuje tak detaliczne korelaty z wegetariańskim stylem życia,

jak nierzadkie osamotnienie w spożywaniu posiłków w gronie mięsożernych członków rodziny pochodzenia wegetarianina).

W części metodologicznej rozprawy doktorskiej, której rozmiary są nader skromne (zaledwie 25 stron) Autorka umieściła tylko to, co najważniejsze. Zabrakło umiejscowienia badań własnych w szerszym kontekście metaanalitycznym (np. opisu paradygmatu interpretatywnego, czy też hermeneutycznych źródeł analizy transkrybowanych treści z przywołaniem autorów, którzy podłożyli podwaliny pod antypozytywistyczny nurt analiz w naukach społecznych – choćby Barney Glasser, Anselm Strauss, Norman Denzin czy w rodzimej literaturze przedmiotu Krzysztof Konecki). Problematyka badawcza przybrała klarowną postać jednego pytania głównego i jego uszczegółowienia w formie 5 pytań (s. 152-153):

1. Jak adolescenti i wyłaniający się dorośli stosujący diety wegetariańskie postrzegają wegetarianizm?
2. Jakie znaczenie dla własnego rozwoju fizycznego nadają adolescenti i wyłaniający się dorośli swoim doświadczeniom związanym ze stosowaniem diet wegetariańskich?
3. Jakie znaczenie dla własnego rozwoju psychicznego nadają adolescenti i wyłaniający się dorośli swoim doświadczeniom związanym ze stosowaniem diet wegetariańskich?
4. Jakie znaczenie dla rozwoju własnej tożsamości nadają adolescenti i wyłaniający się dorośli swoim doświadczeniom związanym ze stosowaniem diet wegetariańskich?
5. Jakie znaczenie dla własnego rozwoju społeczno-kulturowego nadają adolescenti i wyłaniający się dorośli swoim doświadczeniom związanym ze stosowaniem diet wegetariańskich?

Autorka w celu odpowiedzi na zadane pytania badawcze słusznie sięga po zbiorowe studium przypadku (nazywane w innych publikacjach metodologicznych wielokrotnym studium przypadku) oraz po technikę wywiadu pogłębionego, ponieważ obrona problematyka znaczeń narzuca wybór subiektywnych narracji badanych podmiotów. Dobór celowy grupy w wieku 15-25 lat objął 25 osób, które wykluczyły ze swojej diety produkty pochodzenia zwierzęcego, a czasem także produkty pochodzenia odzwierzęcego (niebędące bezpośrednio ciałem zwierząt, lecz od zwierząt pochodzące jak: jajka, mleko, miód). Wielkość próby badawczej

ma charakter modelowy, jeśli chodzi o dobre praktyki z zakresu prowadzenia badań jakościowych.

Na stronach od 172 do 295 znalazła się najszersza część rozprawy, czyli prezentacja transkrybowanego materiału wraz z interpretacją znaczeń, jakie mgr Adrianna Brzezińska wyprowadziła z wypowiedzi badanych. Autorka poprawnie przeplata opinie badanych ze swoimi konstatacjami, przy czym proporcje ilościowe między rozmiarem transkrybowanego materiału a wnioskami badaczki wyraźnie przechylają się na stronę materiału badawczego, a powinno być odwrotnie lub choćby w równowadze. Zabrakło mi również podczas komentowania ujawnionych znaczeń odniesień do literatury przedmiotu. Część empiryczna pracy jest zatem nieco ateoretyczna. Na przykład, gdy dietę wegetariańską Autorka wpisuje w styl życia badanych, to należałoby przytoczyć jakąś definicję stylu życia, pokazać rozległość tej kategorii pojęciowej i właściwie umiejscowić dietę jako powtarzający się w innych badaniach element stylu życia (np. preferowanie kuchni śródziemnomorskiej było jednym z wielu wyznaczników wysokiej pozycji społecznej japiszonów, czyli kategorii społecznej epoki Ronalda Reagana, która za pomocą drogich gadżetów – ubiór, samochody, mieszkania, drogie zegarki i krawaty, uprawianie wysublimowanych aktywności sportowych, ale również przygotowywanych posiłków z zagranicznych składników spożywczych podkreślała swój wysoki status finansowy i społeczny). Wprawdzie Autorka wybrała kompozycję pracy, w której po początkowej analizie poszczególnych partii materiału empirycznego następuje każdorazowe podsumowanie i dyskusja wyników, w której pojawiają się odniesienia do literatury przedmiotu, ale zabieg ten tylko częściowo zaspokaja potrzebę/wymóg szerokiej konceptualizacji pozyskiwanych danych (wpisanie ich w ramy teoretyczne i odniesienie do innych badań).

Dysertacja mimo wszystko spełnia rygor naukowy i wpisuje się w konwencję, w której występują wszystkie elementy algorytmu badawczego z jego etapami w odpowiednio zaplanowanej kolejności. Autorka trafnie wygenerowała materiał, który pozwolił Jej odpowiedzieć na postawione pytania badawcze. Miejscami mgr Adrianna Brzezińska stawia oryginalne konkluzje, w których badana grupa wegetarian jawi się jako nie tylko zbiorowość wrażliwa na cierpienie zwierząt i problemy ekologiczne świata, ale również jako społeczność, która zaspokaja za pomocą diety swoje ważne potrzeby psychiczne (np. sprawczości, którą Autorka nazywa decyzyjnością, poczucia sensu życiowego, czynienia świata lepszym, przynależności do wspólnoty w świecie coraz bardziej zatomizowanym, zindywidualizowanym i pozbawionym wymiaru duchowego). Co zaskakujące większość

badanych osób (choć nie wszyscy) wraz ze zmianą diety na wegetariańską poprawiła swoje relacje z osobami najbliższymi, co z jednej strony dobrze świadczy o tolerancji tła społecznego badanych osób, a z drugiej pokazuje, że nonkonformistyczne postawy mogą otwierać nowe rejony pozytywnych doświadczeń (np. zazwyczaj inicjacja diety wegetariańskiej zwiększa ilość czasu, jaki osoby te zaczynają poświęcać na przygotowanie posiłków, a to nierzadko cementuje relacje z bliskimi, czy w innym przypadku wraz z dietą wegetariańską jej zwolennicy uruchomili szereg dodatkowych zachowań o charakterze prozdrowotnym – np. odchudzanie się, większa aktywność sportowa, ograniczenie używek, częstsze wykonywanie badań lekarskich – zwłaszcza morfologii krwi na okoliczność niedoborów żelaza oraz witamin B12 i D).

Rekapitulując przedłożona do oceny rozprawa jest **oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego**, wygenerowane wnioski są merytorycznie i metodologicznie poprawne a całość dowodzi **ogólnej wiedzy teoretycznej Autorki w dyscyplinie pedagogika oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej**. Stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani magister Adrianny Brzezińskiej spełnia wszystkie warunki określone w art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. 2018 poz. 1668). W związku z tym **wnioskuję o dopuszczenie rozprawy doktorskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego**.

